

Bjerkreim i bronse- og jernalderen

I tidsrommet fra
1800 år før Kr. til 500 etter Kr.

av
Paul Tengesdal

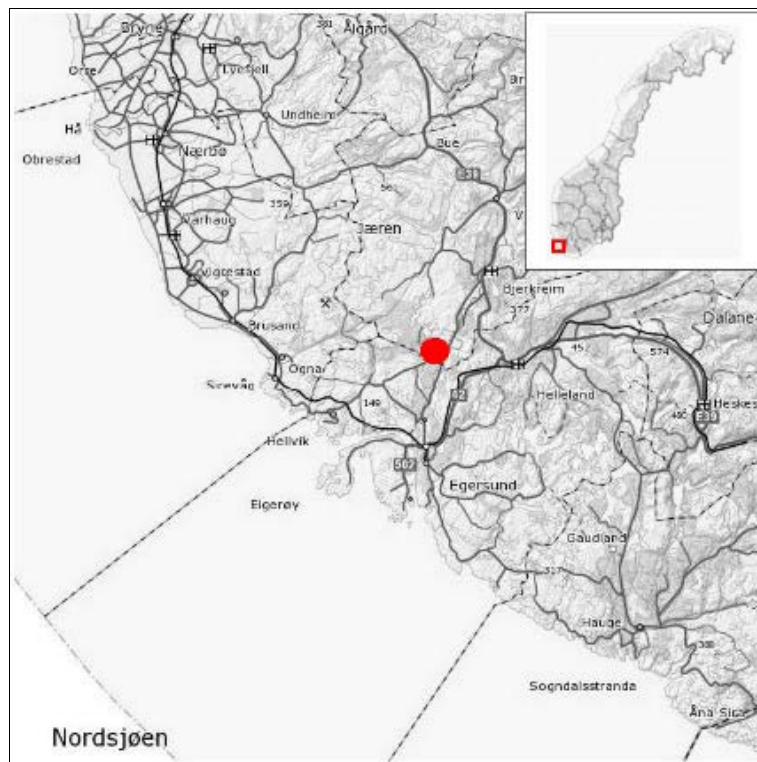
Sommeren 2015 var det store arkeologiske utgravninger ved gårdstunet til Asbjørn Tengesdal på Nordre Tengesdal. Han skulle bygge et nytt bolighus på gården, og det var blitt påvist gammel bosetting på stedet. Det viste seg at det tidligere var blitt oppført fire hus i utgravningsfeltet.

To av bygningene er datert til eldre bronsealder, mens ett hus er datert til eldre førromersk jernalder. I tillegg ble det funnet spor etter et hus som ikke ble datert, men som har typologiske trekk som antyder at dette kan være fra slutten av neolittikum /eldre bronsealder. I tillegg til dette ble det funnet flere stolpehull som ikke kunne relateres til langhus. Trolig tilhørte disse anleggene mindre fire eller seksstolpers nytte-bygninger som vanligvis preger boplasser fra de undersøkte fasene. Funnene er altså relatert til både bronsealderen og til jernalderen.



Utgravningsfeltet

BELIGGENHET AV UTGRAVNINGSFELTET



Det er gjort svært få undersøkelser og registreringer av førreformatoriske gårds- og jordbruksrelaterte spor i de sentrale jordbruksområdene på elveslettene i Tengs- / Bjerkereimsvassdraget eller i tilsvarende områder i resten av Dalane. Jan Petersen registrerte i 1933 tretti gårdsanlegg fra jernalderen i Helleland, Bjerkreim og Egersund sokn.

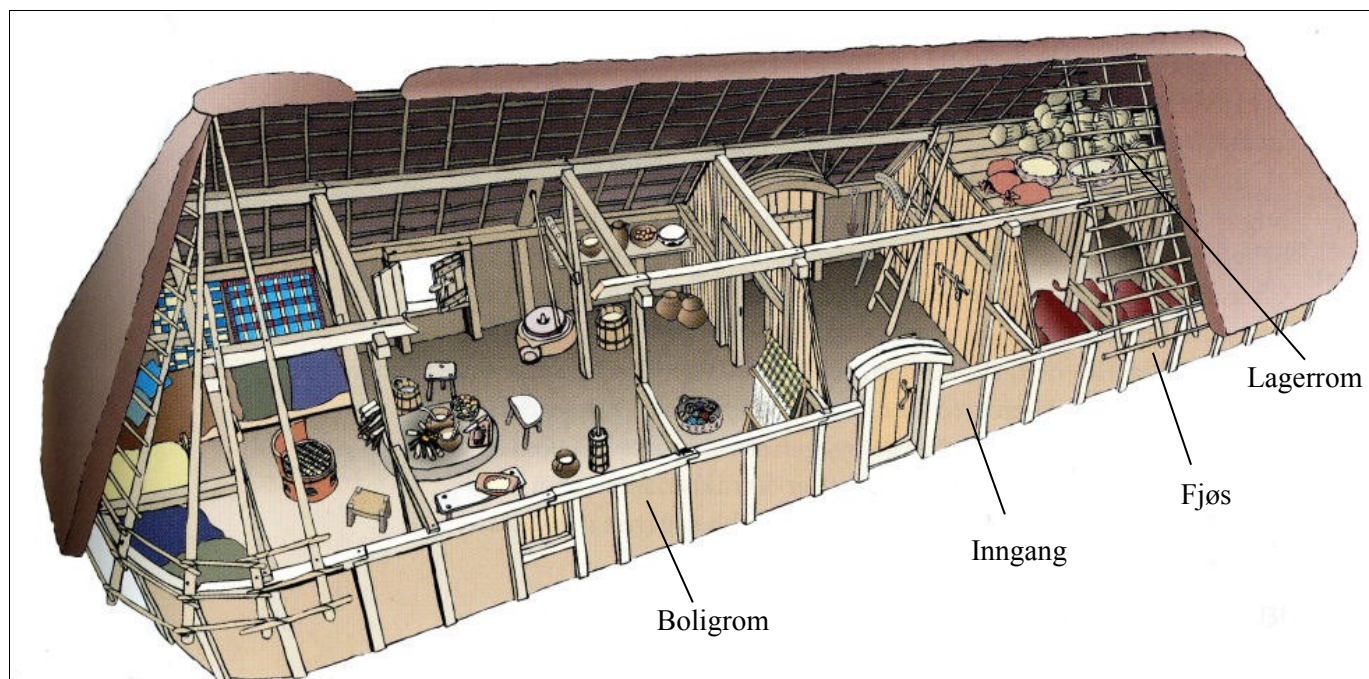
Imidlertid er disse bosetningssporene av en helt annen type enn de registrerte funnene på Tengesdal, i og med at de består av synlige hustufter av torv og stein med tilhørende gravrøyser, geiler og gjerder rundt (Petersen 1933). I tillegg til å registrere utførte Petersen enkelte utgravninger innenfor noen av hustuftene på gårdsanleggene.

Bosetningssporene på Tengesdal er funnet sentralt i flatbygda, og ligger sågar i prima jordbruksland. Dette er en meget forskjellig beliggenhet i forhold til alle de mange gårdsanleggene som ligger perifert i randsonene av hoveddalførene og som muligens må oppfattes som marginale gårdsbruk. Selv om den beste jordbruksjorda, slik den er på Tengesdal er begrenset, har området vide utmarksbeiter.

I de senere årene er det gjort mindre husundersøkelser av et toskipet langhus ved Hellvik i Egersund kommune. Denne lokaliteten lå ved sjøen ca. 10 km sørvest for Tengesdal.

I moderne tid er det utført omfattende arkeologiske undersøkelser på Sentral- og Nord-Jæren med Stavangerhalvøya. Det samme gjelder dessverre ikke for Sør-Rogaland hvor det mangler undersøkelser som kan fortelle noe om forhistorisk gårdsdrift i denne delen av fylket. Dette er bakgrunnen for at myndighetene fann det svært interessant å foreta denne utgravningen.

SLIK LEVET DE



Hus fra tidlig jernalder. Vi ser bygningskonstruksjonen samt interiør på denne tiden.

Soveplassene helt til venstre i bygget med ildstedet som en sentral del i oppholdsrommet. Rommet har en kubbestol, krakker og i bakre hjørne er malesteinen plassert, deretter mot høyre finnes et forrådsrom hvor veven er plassert. Dette huset har inngang fra begge langsider. Og helt til høyre er fjøset med kubåser og ovenpå et lagerrom. Bygningen ble gjerne plassert slik at fjøs-enden vendte mot den dominerende vindretningen. Dermed fikk en mest mulig varme fra dyrene til resten av huset. Det må kunne kalles den tids energisparing, med mindre ved /torv som derved gikk til brenne.

Det generelle inntrykket fra denne utgravningen er at fornminnefeltet var forholdsvis godt bevart. Det ble registrert i alt 4 boliger. Og når alle løsfunnene ble gjennomgått, viser det seg at det har bodd folk på stedet i lang tid. Funnene antyder at det har vært aktivitet på stedet fra steinalder (funn av flintflekker) og fram til yngre jernalder. Den eldste boligen (hus nr. 4) antas å ha vært i bruk i tidsperioden 1900-1600 f.Kr. Når det ikke er nøyaktigere datering skyldes dette at det ikke

ble foretatt aldersbestemmelse etter C14-metoden for dette huset. Og den yngste boligen (hus nr. 2) er datert til 350-310 eller 210-200 f.Kr.

De største funnkategoriene er leirkarskår, men det ble også gjort funn av malestein (å male korn på), en helle og en flintflekke. I hus nr. 3 (1380-1310 f.Kr.) ble det funnet et randskår fra et leirkar som har klare paralleller til dansk (jydsk) keramikktadisjon. Det vitner om kontakt med Danmark allerede gjennom siste del av yngre steinalder og den eldste bronsealder.

Når det gjelder selve hus-konstruksjonene, så er det stolpehull, kokegroper, rand-vegger osv. som kan fortelle om det. Alle hus ble oppmålt, og ut fra dette kunne det fastslås hva som har vært de foreskjellige oppholdsrom og hvor inngangspartiene har vært. Alt stemte rimelig godt med tidligere funn i andre områder bl.a. på Forsand-moen i Rogaland. Husene er bygget under samme tak med boligrom, innganger, fjøs og ofte lagerrom, alt etter hverandre i et såkalt langhus. Husenes bredde 5-6 meter og lengder godt 20 meter.

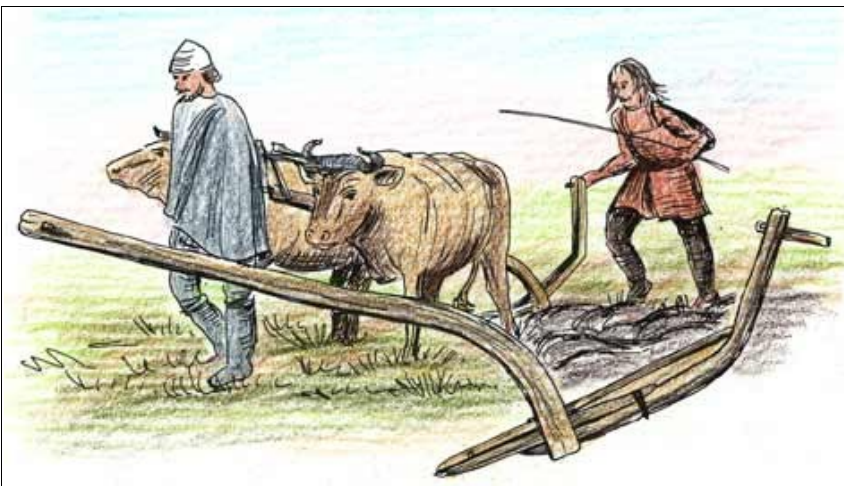
Den familie-samlende delen i huset var ildstedet, plassert sentralt i oppholdsrommet. Ildstedet forsynte huset med varme, og her foregikk all matlaging. Her samlet de seg til måltider og fest, og her hadde de sine soveplasser. Rett over ildstedet var ljoren (røkåpningen) i taket, hvor røken gikk ut. Husene i bronsealderen og utover er regnet å ha stråtak og yttervegger av leirklinte doble flettverksvegger mellom stolper. Leirklining var en blanding av blåleire, sand, finhakket halm og kumøkk. Senere kom hus med never og torvtak og utvendige tømmervegger.

Sør fra utgravningsfeltet, på den andre siden av dagens tun, er det også registrert fortidsminner. Så kan en stille seg spørsmål om man faktisk står overfor en større samling bygningsmasse, altså flere samtidige bygninger i et felles tun, slik det ble oppdaget på Forsand-moen. Det vil kun framtidige utgravninger avsløre. Sikkert er det ihvertfall at disse bygningene som nå er avslørt viser fast bosetning på Tengesdal gjennom lang tid.



Tengesdal ligger ganske inntil Bjerkreimselva, som gir rikelig tilgang av ferskt drikkevann. I tillegg er elva en meget rik lakseelv, og har således en verdi som matressurs. Elvesletten som følger Bjerkreimselva er forholdsvis flat og inneholder lite eller ingen store steiner. Selve elvesletten framstår som et frodig og lett dyrkbart område. Det er nettopp i slike områder hvor tidlig jordbruksbosettinger ofte forekommer. Dessuten er det også tilgjengelig utmark som egner seg for beiting og som jaktterreng. Disse fortrinnene på stedet har resultert i at området har hatt bebyggelse gjennom lang tid. Men hvordan hadde de det, og hva drev de med? Det er spørsmål vi skal se nærmere på.

Dette var et jordbruksfolk, det viser det biologiske mangfoldet som er funnet på stedet. Det er funnet bevarte frø og korn som gir innblikk i dyrkede kornarter og utnyttelse av ville vekster. I tillegg til dette, sammensetning av vekster som vokste i kulturlandskapet i eldre bronsealder.



Om sommeren når været tillot det, foregikk nok all matlaging utendørs. Her var det fritt utsyn over markene og hva som rørte seg omkring. Kanskje dette var den tids «sommerferie» fra det innendørs avstengte livet i et røykfyllt rom. Folk og fe oppholdt seg gjerne mest mulig utendørs.

Den tids klesdrakter vet vi en god del om. Mannen var kledd i kappe og koste av ulltøy. Han hadde lue og fottøy. Beltet var av lær eller tøy.



Kvinnen har også hatt klær av ull, til dels kunstferdig forarbeidet. Drakten har bestått av trøye, skjørt, belte, hårnett og fottøy. Trøyen har vært kort med halvlange ermer. Skjørtet har vært av to typer, enten knekort lagd av snorer eller det har vært fotsidt. Beltet har endt i dusker, og til beltet har det vært festet en smykkeplate eller en kam.

BRONSEALDEREN I NORGE

Bronsealderen i Norge regnes fra ca. 1800 f. Kr. til ca. 500 e. Kr. Hovedområdet for nordisk bronsealder er Danmark og Skåne. I Norge har Jæren de fleste funnene, men bronsefunn er gjort helt nord til Harstad. I dagliglivet har redskap av stein, ben og horn fremdeles vært viktigst. Kvarts og kvartsitt ble brukt til en bestemt type pile-spisser.

Bronsen ble i første rekke lederklassens metall. Store deler av funnene fra bronsealderen har et klart aristokratisk preg, og det er vanlig å regne med et differensiert samfunn med rike og mektige høvdinger på toppen.

Til tross for at Norden i bronsealderen lå fjernt fra de viktige metallforekomstene, ble likevel kjerneområdene i nord blant de rikeste og merkeligste av alle nord for Middelhavslandene. Kolossale mengder av råstoff, og ikke så rent lite av ferdig støpte saker, har funnet veien til Norden. Her ble bronsehåndteringen i løpet av kort tid så høyt utviklet at man må regne med at virksomheten ble drevet av dyktige spesialister. Bronsealderens våpen var dolk, sverd, spyd og øks. Våpnenes form og størrelse skiftet en del i løpet av det vel tusen år lange tidsrommet – i Norden i takt med det som var vanlig over mesteparten av Europa ellers. Våpnene skulle ikke bare være effektive, de skulle også være en pryd for eieren og vitne om hans makt og rikdom. Spiraler, sirkler, trekanter og andre geometriske figurer – motiver hentet fra Middelhavslandene, men skapt etter hjemlig stil og smak – prydet krigernes utstyr.

I det daglige strev for føden var nok tilværelsen for menneskene i bronsealderen om lag som i senere del av steinalderen. Det finnes imidlertid markante forskjeller. Samfunnet var mer lagdelt. Rikdom og kapitaloppsamling må primært ha vært basert på disposisjonsrett over overskudd fra jordbruk og jakt i lokalsamfunnet. Dessuten har trolig kontroll over metallimporten og den videre distribusjon av bronzen vært et vesentlig maktgrunnlag for høvdingsjiktet.

Transport og varebytte har krevd en god organisasjon og ble trolig ledet av høvdingene. Sjøen har trolig vært den viktigste ferdselsveien, og avbildningene av skip på helleristningene kan gi et begrep om skutenes størrelse. De største skipene har gitt plass for 50 personer eller mer.

Rikdom, classeskille og samkvem over store strøk gjenspeiles også i bronsealderens gravskikk. Gravhaugene og røysene fra eldre bronsealder har ofte mektige dimensjoner. Den største gravhaugen i Skandinavia er fra Kivik i Skåne og er 70 m i diameter. I Danmark og i deler av Sør-Sverige og Sør-Norge ligger disse gravhaugene langs gamle veidrag – som regel på dominerende steder. På den svenske vestkysten og langs vannveier, ved kyst og sjø i Norge, finnes også mange gravrøyser fra bronsealderen. Ofte er disse monumentene bygd på nakne holmer og øyer langs leia. Ikke minst er det gjennom disse monumentale gravminnene at bronsealderens klassesamfunn har fått sitt sterkeste uttrykk. Her har det vært menn med makt nok til å la bygge gravminner som må ha krevd stort mannskap i ukelangt arbeid.

Funnene fra slike graver forteller også sitt om rik kultur og god økonomi. De døde har i

eldre bronsealder (ca. 1700–1100 f.Kr.) vært gravlagt i kister av stein eller tre. De har vært fullt kledd og utstyrt som til fest. Kvinnene har hatt sine bronsesmykker på seg, og mennene har ofte fått med seg sitt viktigste verge – sverdet – symbol på rikdom og makt.

De danske eikekistegravene er blant de ypperste oldfunn i Norden. Her er gravutstyret så fullkomment bevart at man like til de minste detaljer kan studere så vel manns- som kvinnedrakten i eldre bronsealder. Mannen har vært kledd i kappe og kofte av ulltøy. Han har hatt både lue og fottøy. Beltet har vært av lær eller tøy. Sverdet har vært båret i et slags bandolær. Kvinnen har også hatt klær av ull, til dels kunstferdig forarbeidet. Drakten har bestått av trøye, skjørt, belte, hårnnett og fottøy. Trøyen har vært kort med halvlange ermer. Skjørtet har vært av to typer, enten knekort lagd av snorer (Egtved) eller det har vært fotsidt (Skrydstrup). Beltet har endt i dusker, og til beltet har det vært festet en smykkeplate eller en kam.

I yngre bronsealder (ca. 1100–500 f.Kr.) ble den døde brent, og gravhaugene innskrenket til lite eller nesten ingenting. Av og til ble et kar av tre eller leire – i Norge også kar av kleber – brukt som beholder for gravrestene. Enkelte ganger er urnen formet som et ansikt eller som et hus. Så vel branngravskikken som formen på de ofte særpregede gravurnene er kommet til Norden via impulser fra det sørøstlige Europa. I yngre bronsealder opphørte skikken å bygge store gravminner. Urnen ble ofte satt inn i eldre hauger eller røyser. I andre tilfeller ble den begravd under flat mark eller det ble bygd en mindre, lav haug.

Ett særpreg for hele det nordiske bronsealderområdet er de store ofringer som har funnet sted. Kostbare saker – ofte store samlinger av praktfulle bronseting – er blitt gjemt bort i en ur, gravd ned i jorden eller plassert ute i en myr. Spesielt er offerfunnene fra yngre bronsealder mange og rike. Stort sett er det kvinnesmykker – som regel store og praktfulle saker som er blitt viet til guddommen.

Enda nærmere forestillingene om magi og fruktbarhetskult i bronsealderens nordiske bondesamfunn kommer vi ved å studere helleristningene. Bronsealderens helleristninger kjennes best fra Sverige og Norge, men også i Danmark, spesielt på Bornholm, finnes flere interessante forekomster. Ristningene avbilder ofte slike gjenstander som er funnet i offerfunnene. Ved siden av skip, som er vanligste motiv, finnes lurblåsere og menn med økser. Solhjul og skålgroper forekommer hyppig. Både menn og dyr er fremstilt i sin fulle avlekkraft.

Tidligere forskning antok at bosetningen i nordisk bronsealder var labil. Men funn av bosetningsspor de senere tiår har i stor grad korrigert dette bildet. Husfunn fra bronsealderen viser at både små og store hus har vært i bruk, men en lengde på 10-20 meter var vanlig.

Det er også funnet åkrer fra denne perioden med spor etter arding. Mens bosetningen i Sør-Skandinavia nok i det vesentlige har vært basert på jordbruk, var forholdene i storparten av Norge mer nyanserte. Her har jakt og fiske spilt en vesentlig rolle i det samlede erverv. Dette viser hellerfunn og funn av hyttetufter på høyfjellet – spesielt på Hardangervidda.

Den kulturmotsetning og kulturblanding som vi kjenner fra yngre steinalder, kan også etterspores i bronsealderen. I denne perioden er det imidlertid bondens kulturform som er mest

iøynefallende i det arkeologiske materialet. Det dreier seg her om hundrevis av graver, som regel steinrøyser, men noen ganger også store jordhauger, der de døde er gravlagt og utstyrt etter sørsandinavisk skikk. Karakteristisk for bronsealderens spesielle kulturform er også de ofte rike «depotfunn» eller «offerneleggelse» av store kvinnesmykker. Slike funn, som er rikest representert i Øst-Norge og Rogaland, vitner både om økonomisk overskudd og en religionsform der kvinnen må ha spilt en viktig rolle. I det hele tatt er sørnorsk bronsealder preget av kulturell nyskaping og av kontakt med sørligere kulturformer der metall har vært det dominerende råstoff og hvor økonomien i stor grad var basert på feavl og jordbruk.

I Norge kjenner vi imidlertid fra samme tidsrom også omfattende spor etter fangstvirkosomhet. Dette gjelder særlig de nordlige landsdeler, ikke minst Finnmark, der boplasser, bl.a. ved Varangerfjorden, forteller om en betydelig jegerbosetning. Også i Sør-Norge, både ved kysten og i fjellet, er det undersøkt fangstboplasser fra bronsealderen, der redskapsutstyret har vært preget av steinteknologi. I Bergen, er en slik lokalitet som kan illustrere denne livsformen i et vestnorsk kystmiljø. I de store avfallslagene fra denne heller-boplassen er således bevart mengder med knokler av hjort, sel og villsvin, mens det bare finnes ubetydelige rester etter husdyr. Utstyret har vært av stein eller ben. Med andre ord har fangst og steinteknologi nå som tidligere spilt en vesentlig rolle også i denne delen av Vest-Norge.

Tradisjonsbundethet i erverv og råstoffbruk kan i enda sterkere grad illustreres i funn fra høyfjellet. På Hardangervidda kan man på samme boplassområde følge utviklingen fra eldre steinalder frem til middelalder på et sterkt begrenset område. Her er det bl.a. gravd ut hyttetomter som er C-14-datert til både eldre og yngre steinalder samt bronsealder, og funnene i disse yngre tuftene viser bl.a. at kvartsitt har vært et viktig redskapsmateriale nå som i slutten av den egentlige steinalder.

Det kjennes få spor etter jordbruksbosetningen fra bronsealder. Større utgravninger siden slutten av 1970-årene på Forsand i Ryfylke har imidlertid frembrakt spor etter hus fra denne perioden. Husene har vært lange og av samme typer som kjennes fra Sør-Sverige og Danmark. Når det gjelder bondens økonomi i snevrere forstand i bronsealderen, vet vi at man har hatt sau, ku, gris og hest. Spor etter faste åkrer der arden har vært brukt, er funnet både i Vest- og Øst-Norge. Paleobotaniske undersøkelser i Vest-Norge viser at svedjing for å skape kornland, men kanskje særlig beiting, har vært drevet i utstrakt grad. Allerede på overgangen fra bronsealder til jernalder er således deler av ytterkysten på grunn av denne bruksmetoden antagelig begynt å bli avskoget.

Arkeologiske data fra steinalder og bronsealder gir naturlig nok mest innsikt i materielle forhold og bosetningsformer. Bare i beskjedne grad får vi opplysninger om åndelige og sosiale strukturer. Når det gjelder den åndelige, religiøse og dermed kunstneriske standard både i steinalder og bronsealder, er imidlertid helleristningene et rikt kildemateriale som forteller at både jegere og bønder har hatt evner til å gi sine religiøse ideer uttrykk i monumentale bilder.

JERNALDEREN I NORGE TIL CA 500 E. KR.

Jernalderen, den yngste av de forhistoriske periodene. Karakteriseres ved at jern i stor utstrekning ble nytted til våpen og redskap. Jernalderen er altså først og fremst et stadie som angir et teknologisk nivå et samfunn befinner seg på, og det er ikke en enhetlig kronologisk periode som er lik over alt.

Jernalderen er den yngste av de forhistoriske tidsperiodene. Den eldre jernalder regnes fra 500 f.Kr. til 550 e.Kr. Den yngre jernalder regnes fra 550 e.Kr. til ca. 1050 e.Kr.

Disse første fem hundre årene, førromersk jernalder, varte frem til ca. Kristi fødsel. Fra storparten av landet er det sparsomt med oldfunn og gravfunn fra dette tidsrommet. Dette skyldes trolig den «fattige» gravskikken. De døde ble brent, og beina ble samlet i et kar og begravd under flat mark eller i gravhauger fra bronsealderen.

Når det ble benyttet tre- eller neverkar som benbeholdere, blir slike graver bare i sjeldne tilfeller oppdaget. Har derimot gravurnen vært et kleber- eller leirkar, øker sjansene til å finne spor etter begravelsen. I områder rundt Oslofjorden, på Lista og på Jæren er det funnet hele felter med urnegraver. Dette kan tolkes som spor etter en bofast befolkning der levemåten har vært basert på jordbruk.

Tidligere trodde man at en klimaforverring hadde ført til avfolkning i førromersk jernalder. Nyere forskning har imidlertid vist at dette ikke har vært tilfelle. Foreløpige resultater av pollenanalyser tyder på at det har bodd mennesker i de samme områder som har spor etter jordbruk fra yngre steinalder og bronsealder.

Funn fra huler og hellere langs kysten viser at det ved siden av jordbruk også har vært drevet fiske og fangst som i tidligere perioder. På Hardangervidda er det funnet små hustuffer. Men menneskene har ikke bare jaktet i fjellstrøkene. I Kvikne i Nord-Hedmark er i ca. 1000 m o.h. lokalisert et større kleberbrudd. På et areal noe større enn 600 m² er avdekket spor etter uttak av klebergryter. En grov beregning viser at det må være tatt ut 3000–4000 gryteemner. C-14-dateringer tidfester bruddet til førromersk jernalder.

Indirekte forteller dette kleberbruddet om spesialisering og organisasjon – idet klebergrytene må ha vært omsatt til et større område. Dette bruddet står i skarp kontrast til de knapt mer enn 100 daterte gravene vi kjenner fra hele Norge i denne perioden. I fjellstrøkene har også myrmalmen blitt utnyttet. Fra Fet i Sysendalen på den vestlige del av Hardangervidda viser en serie C-14-prøver fra et jernvinne-anlegg at dette har vært i drift allerede i sen førromersk jernalder.

I storparten av landet har ervervet vært blandet og basert på en kombinasjon av fedrift og korndyrking supplert med fangst og fiske. Bare fra Nord-Norge kjenner man rene fangstgrupper i denne perioden. Det sørnorske materialet viser om lag de samme trekk som det arkeologiske materialet for øvrig i Sør-Skandinavia. Dette tyder på kontakt innenfor dette området. Små variasjoner i gravskikk og i det sparsomme gravgodset vitner imidlertid om en viss forskjell mellom

Øst- og Vest-Norge. Vest-Norge ser ut til å ha mottatt impulser fra Jylland og det nordvestlige Tyskland, mens Øst-Norge har vært influert fra Vest-Sverige og Øst-Tyskland.

Tallet på gravfunn fra romertid viser en tidobling sammenlignet med førromersk jernalder. Denne kraftige økningen skyldes nok for en stor del at det i dette tidsrommet igjen ble vanlig med markering av graven i form av haug eller røys. Gravgodset ble dessuten rikere, og det ble relativt vanlig med ubrente graver. Mens vi fra foregående periode i høyden finner en enkelt beltespenne eller en nål av jern i urnen – rester av den dodes drakt – ble avdøde nå ofte gravlagt med fullt våpensett. Urnen er ofte en romersk bronsekjøl.

Også kvinnene ble av og til bisatt med vakre smykker og rikt gravgods. Slike gravfunn avspeiler mange forhold. De forteller bl.a. om lagdeling i samfunnet. Det er ingen tilfeldighet at rike funn som regel er fra områder med god og lett-drevet jord – på gårder som i historisk tid har vært regnet for gode korngårder. Slektene på slike gårder har oppnådd større makt og sosial prestisje enn på gårder med mindre gunstige naturbetingelser. Trolig har menneskene på gårder med stor kornproduksjon kunnet bytte til seg f.eks. pelsvarer fra fjell- og dalstrøk. Disse kunne igjen tjene som byttemiddel mot romerske luksusvarer.

Gravgodset tyder på at det har vært en kraftig økning i varebytte og handel i dette tidsrommet. Bronsekjøl, glass og våpen har funnet veien nordover. Impulsene fra Romerrike viser seg imidlertid ikke bare i materielle gjenstander. Skrivekunsten, i form av runeristing, ble kjent i Norden i denne perioden. Noen av de eldste runeinnskriftene er nettopp fra Norge. Impulser fra Romerriket har også virket inn på vårt måle- og vektsystem. Vektsystemet og betegnelseene øre og ertog går tilbake på den republikanske myntfoten i Roma.

Mens storparten av funnene fra eldre romertid (Kristi fødsel–200 e.Kr.) er gjort i Øst-Norge og Trøndelag, er det en betydelig økning i tallet på funn fra Vestlandet og Nord-Norge fra yngre romertid (200–400).

Hustuftfunn kjennes fra samtlige landsdeler. Langhusene kan ha vært 60–70 m lange med fjøs og oppholdsrom under samme tak. Husene har hatt tak båret av stolper. Innerveggene har vært av tømmer. I Agder, Rogaland og Nord-Norge har ytterveggene vært bygd opp av stein. Det må ha bodd mange mennesker på gårdene. Trolig har storfamilien vært vanlig organisasjonsform. Kretstun, dvs. flere rektangulære hus med kortveggen plassert radiært inn mot et indre tun, er funnet både i Rogaland, Trøndelag og i Nord-Norge.

Det ser ut til at maksimum 1–2 personer fra hver generasjon har fått en grav markert med haug eller røys på hver gård. Disse personene har trolig vært familieoverhodene. Gravgodset, som kan variere betydelig i sammensetning, avspeiler trolig den enkelte gårds status.

Ervervet har i hovedsak vært korndyrking og februk. Relativt store jordvidder har vært gjerdet inne med steingjerder, mens en fegate fører fra husene til utmarka, der dyrene har beitet. Funn fra kyst og høyfjell viser at grupper har drevet fiske, jakt og jernvinne. I hvilken grad dette dreier seg om sesongarbeid, er ennå ikke avklart.

Særpreget for romertiden i forhold til den eldste jernalder er den lagdeling som avspeiles i

gravfunnene. Disse peker mot et aristokrat som har hatt mulighet for å samle opp rikdom. Den mest gullrike graven man kjenner fra yngste romertid, er funnet på Sunnmøre. Den døde hadde fått med seg gullsmykker som til sammen veier 620 g. Det er kanskje ingen tilfeldighet at flere av de rikeste gravene ligger langs leia – den viktigste ferdselsåren helt frem til 1900-tallet. Funnene viser en livlig kontakt mellom Sørvestlandet og Nord-Norge.

Det er ikke noe skarpt skille mellom romertid og folkevandringstid i norsk arkeologisk materiale. Tallet på funn fra Sørlandet, Vestlandet og Nord-Norge fortsetter å øke. Derimot er det relativt få funn fra Øst-Norge. På Sørvestlandet er det registrert en rekke ødegårder som har vært i drift i dette tidsrommet. De viser at selv marginale strøk har vært bosatt, og at bosetningen i dette området trolig har nådd et metningspunkt. Et annet indisium i samme retning er pollenanalyser som tyder på at kyststrøkene vestpå er blitt fullt avskoget på denne tiden.

Ute i Europa var folkevandringstiden en urolig periode. De mange skattefunn av gull fra denne perioden er tolket som spor etter urolige tider også i Norge. De fleste slike skattefunn er gjort i Rogaland. Bygdeborger vitner også om et organisert forsvar for enkelte bygdelag og større geografiske områder. Jordanes, som har skrevet ostrogoternes historie, nevner navn på flere folkestammer i Norge som man mener å finne igjen i navn på geografiske områder f.eks. heiner (Hedmark), raumer (Romerike), ryger (Ryfylke, Rogaland) osv. I enkelte tilfeller kan bygdeborgene sees som et forsvarssystem for slike stammeriker. F.eks. ligger det på østsiden av Mjøsa til dels store forskansninger fordelt over en strekning på ca. 50 km. Sperringene langs Mjøsa omfatter både grenseposter, veiskanser og tilfluktssteder i tettbygda. Man kan se fra én borg til minst to andre. Dette støtter teorien om et Hedmark i eldre jernalder.

Ved siden av graver, gravfunn og ødegårder er gårdsnavnene en viktig kilde for å belyse bosetningen i romertid og folkevandringstid. Navnegranskerne mener å ha funnet navneklasser som kan dateres til denne tiden, f.eks. gårdsnavn som har endingene -vin og -heim. Det ser ut for å ha funnet sted en sterk utvidelse av bosetningen i perioden etter Kristi fødsel. Funn og stedsnavn viser oss at hele kysten opp til Tromsø har hatt en bofast befolkning. Det samme gjelder de mer sentrale strøk i innlandet.

Ervervet har vært som i romertid. Muligens har det funnet sted en økt spesialisering. Både leirkarproduksjon, smykkefremstilling og våpensmiing må ha vært spesialhåndverk. For første gang kan dessuten en egen germansk stil skilles ut i kunsthåndverket. Både innenfor smykke- og leirkarproduksjonen kan enkelte regionale særtrekk skilles ut.

Kilder som er nyttet: Rapport over utgravninger som Arkeologisk Museum, Universitetet i Stavanger foretok på Tengesdal i 2015. Artikkene; «Bronsealder i Norge» og «Jernalder i Norge til ca 500 e. Kr.» er hentet fra internettet, hvor stoffet ligger åpent tilgjengelig.

Aaland Gård, mars 2016
Paul Tengesdal